

УДК 378. 147

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE
FORMATION OF A FUTURE TEACHER'S VALEOLOGICAL CULTURE
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ
КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

Mykolaiko I. / Миколайко І.І.*s.p.s., as.prof. / канд. б. наук, доцент**Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

Анотація. У статті визначено систему дидактичних вимог, що забезпечують ефективність, спеціальні принципи формування валеологічної культури. Узагальнено сукупність загальнолюдських ідей і цінностей, професійно-валеологічних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання і валеологічних технологій педагогічної діяльності. Розглянуто умови, що позитивно впливають на процес формування валеологічної культури майбутнього вчителя.

Ключові слова: формування валеологічної культури, майбутній вчитель.

Вступ.

Валеологічна культура – важливий складник загальної та професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя і тому процес їх формування необхідно розглядати у цілісній єдності. Цей процес спрямований на становлення духовно розвиненої, культурної особистості, яка має цілісний гуманістичний світогляд, глибокі професійно-педагогічні та валеологічні знання, комплексно реалізує свій творчий потенціал у професійній поведінці та у валеологічній діяльності.

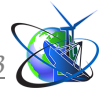
Основний текст.

Валеологічна освіта розглядається як процес і результат концептуальної взаємодії нових освітніх структур з існуючою системою освіти (Т. Бойченко, А. Капська, І. Поташник та ін.).

Проблема формування валеологічної культури майбутнього вчителя може успішно вирішуватися за умови обґрунтування забезпечення цього процесу, відповідно до якої організовується освітній процес у закладах вищої освіти.

Ураховуючи думку Н. Кузьміної, до базових елементів педагогічної системи відносять: мету, студенти, викладачі, зміст освіти, форми, методи, педагогічні засоби реалізації змісту, результат.

Основою процесу формування валеологічної культури є закономірності розвитку особистості майбутнього вчителя, його професійна діяльність. Цей процес нерозривно пов'язаний із професійно-педагогічною підготовкою вчителя, його особистістю. Особистісна модель учителя відображає знання, уміння, навички, його особистісні якості, особистісну культуру і необхідна для прогнозування майбутньої професійної діяльності у нових соціально-економічних та соціально-екологічних умовах. Модель учителя – це еталон учителя, до якого необхідно прагнути у процесі його професійно-педагогічної підготовки. Досягти цього можна тільки за умови опори на цілісні, обґрунтовані уявлення про структуру особистості та механізми її розвитку.

Забезпечення формування валеологічної культури майбутнього вчителя має:

- ✓ певну сукупність елементів, які є системостворювальними одиницями системи;
- ✓ структуру, що відображає характер зв'язку та взаємодії елементів;
- ✓ рівень цілісності, що характеризується наявністю загальної структури і об'єднує всі елементи системи;
- ✓ власну ієрархічність – засіб організації взаємодії елементів системи;
- ✓ специфічну взаємодію із зовнішнім середовищем;
- ✓ цілеспрямованість, яка полягає у регулюванні діяльності згідно з метою.

Модель включає підсистеми:

- цільову (мета і завдання науково-методичної системи);
- структурно-функціональну (структурні компоненти і функції валеологічної культури);
- процесуальну (засоби та технологія формування валеологічної культури);
- оцінно-результативну (діагностика результатів сформованості валеологічної культури) [1].

Системостворювальним чинником виступає мета, яка пов'язана з формуванням валеологічної культури майбутнього вчителя і забезпечує єдину спрямованість усіх компонентів цього процесу.

Визначають систему дидактичних вимог, що забезпечують ефективність і спеціальні принципи формування валеологічної культури:

- 1) навчально-виховної міждисциплінарності валеологічного знання;
- 2) урахування глобальних, національних і регіональних аспектів валеологічних проблем;
- 3) єдності та гармонійного співіснування людини та природи[2].

Традиційні загальнодидактичні принципи визначають загальну стратегію формування валеологічної культури майбутнього вчителя.

Принципи системності, наступності і неперервності розкривають науково-методичну систему забезпечення формування валеологічної культури як логічне поєднання мети, завдань, змісту та засобів валеологічної освіти і виховання в їх системності, наступності і неперервності педагогічного впливу на особистість майбутнього вчителя[4].

Принцип міждисциплінарності валеологічного знання:

- ✓ забезпечує умови для уточнення змісту навчальних дисциплін, що вивчаються;
- ✓ взаємозв'язок фундаментальних теоретичних концепцій предметної галузі з основними завданнями формування валеологічної культури;
- ✓ розробка міжпредметної структури провідних ідей і понять;
- ✓ інтегровані форми навчання і виховання;
- ✓ розробка відповідного навчально-методичного супроводу[2].

Важливо поєднувати логіку розкриття провідних ідей і понять, які входять до змісту тієї чи іншої навчальної дисципліни, із послідовним поглибленням і узагальненням валеологічних проблем. *Принцип урахування глобальних, національних і регіональних аспектів валеологічних проблем* сприяє

формуванню комплексного і цілісного уявлення про динаміку проблем взаємодію людини та суспільства в цілому з навколишнім середовищем на глобальному, національному і регіональному рівнях. Саме цілісність розуміння студентами різних за рівнями складності валеологічних проблем сприяє ефективному усвідомленню наслідків їх впливу на здоров'я людини. Таке розуміння сутності валеологічних проблем та емоційне їх сприйняття – основа формування відповідального ставлення особистості до природи та стійких переконань у необхідності власної участі у вирішенні цих проблем.

Принцип єдності та гармонійного співіснування людини і природи дозволяє:

- формувати системну орієнтацію світогляду особистості майбутнього вчителя, тобто давати уявлення про місце людини в навколишньому світі, їх взаємозалежність і взаємозумовленість
- сприяє розумінню валеологічних проблем із позицій уявлень про біопсихосоціальний і космопланетарний феномен людини;
- забезпечує проектування змісту формування валеологічної культури у розвитку, еволюції людини і природи.

У галузі дидактики вищої школи під педагогічними умовами розуміють сукупність заходів, що забезпечують досягнення студентом певного рівня діяльності. Визначають *умови*, що позитивно впливають на процес формування валеологічної культури майбутнього вчителя:

- 1) оптимальне освітнє середовище;
- 2) ефективний розвиток майбутнього вчителя у валеологічній діяльності;
- 3) корекція власної валеологічної поведінки;
- 4) інтеграція екологічного, валеологічного і педагогічного знання та способів валеологічної і педагогічної діяльності;
- 5) педагогічні заходи для створення освітнього середовища, яке сприяє ефективному формуванню валеологічної культури студентів.

Н. Кузьміна у самопросуванні індивідуальності до вершин професійної діяльності виділяє три групи *умов*:

- об'єктивні;
- суб'єктивні;
- об'єктивно-суб'єктивні[1].

У підготовці майбутнього вчителя традиційно пріоритет надавався впливу зовнішніх факторів. Але внутрішні фактори, що пов'язані з самоактуалізацією і самореалізацією особистості, більшою мірою регулюють розвиток педагогічної культури майбутнього вчителя і валеологічної культури як її невід'ємного складника.

Висновок про те, що основний мотив поведінки людини – актуалізація «Я», яка полягає в прагненні індивіду розвиватися у напрямку все більшої складності, самодостатності, зрілості і компетенції, було зроблено одним із засновників гуманістичної психології К. Роджерсом[2].

Між рівнем розвитку валеологічної культури майбутнього вчителя і самоактуалізацією його особистості існує зв'язок. Це виявляється у прагненні студента до розвитку своїх можливостей, реалізації своїх здібностей,

розширення валеологічної діяльності, виявлення творчого підходу до розв'язання валеологічних ситуацій.

Для особистості, що перебуває у стані самоактуалізації, необхідно створити умови для самореалізації свого професійного потенціалу (за К. Роджерсом):

- людина повинна мати свободу вибору та незалежність;
- доброзичливе ставлення до людини як безумовної цінності, незалежно від того в якому стані вона знаходиться, як себе поводить, що відчуває;
- щоб людина могла себе актуалізувати, необхідно щоб значущі для неї люди були щирими;
- людина потребує до себе емпатичного розуміння, яке передбачає проникнення у думки і почуття людини, вміння дивитися на проблему з її позиції, вміння ставати на її місце[2].

На процес формування валеологічної культури майбутнього вчителя впливають суб'єктивні та об'єктивно-суб'єктивні фактори.

Педагогічні умови формування валеологічної культури майбутнього вчителя:

- 1) взаємопов'язаний комплекс заходів освітнього процесу;
- 2) розвиток особистісних мотивів навчання студента;
- 3) наближення його навчально-пізнавальної діяльності до характеру майбутньої діяльності;
- 4) перехід студента на більш високий рівень здійснення валеологічної діяльності.

Ефективність формування валеологічної культури майбутнього вчителя залежить від дотримання умов:

- опора на життєво-освітній досвід студента;
- набуття нового досвіду у процесі практичної діяльності;
- створення сприятливого освітнього середовища;
- стимулювання студента до самоосвіти;
- опора на життєво-освітній досвід студента;
- необхідність особистісно орієнтованого навчання[3].

Залучення минулого, створення нового, а також використання викладачем досвіду у процесі формування валеологічної культури значно розширює об'єкт пізнавальної діяльності – ним стають не лише навчальні проблеми і завдання, а й сам педагог – його індивідуальний особистісний потенціал, інтелектуальні, оцінні, регулятивні, творчі види діяльності.

Діяльність студента з опорою на власний валеологічний досвід дозволяє відтворювати знання, вміння, навички, форми поведінки особистості, переводити їх з потенційного стану в актуальну дію, що сприяє:

– наповненню процесу навчання особистісними знаннями, власним досвідом, що адекватно відповідає інтересам, потребам і ціннісним орієнтаціям студента;

– логічному реструктуруванню та переосмисленню наявного досвіду і на цій основі набуттю нового досвіду;

- максимальному наближенню процесу навчання до професійної діяльності;
- усвідомленню власних особистісних ресурсів, можливостей, особливостей[3].

Складність опису залучення наявного і набуття нового валеологічного досвіду полягає у тому, що специфіка сприйняття особистістю інформації належить до сфери психічної діяльності і не піддається точному аналізу і вимірюванню. Реальний результат валеологічної ситуації порівнюється з прогнозованим результатом, і складається висновок про ступінь дієвості того чи іншого прийому або способу у даній ситуації. Набута таким чином навичка перетворюється у досвід відносно кожної наступної ситуації, і цим досягається динаміка неперервності накопичення валеологічного досвіду.

Вирішальний вплив на залучення наявного та накопичення нового валеологічного досвіду впливають індивідуально-психологічні особливості особистості – вік, характер, темперамент, здібності та емоційно-вольова сфера. Цей вплив визначає сприйняття студентом інформації, прогноз розвитку валеологічної ситуації і викликає різноманітні, унікальні, поведінкові реакції.

Процес залучення власного досвіду студента і набуття ним нового валеологічного досвіду як основи не лише інтелектуального, а й особистісного розвитку, вимагає проблемного, дискусійного характеру навчання, спрямованого на усвідомлення студентами сутності та структури своєї діяльності, особистісно-орієнтованого підходу до студента.

Створення оптимального освітнього середовища для формування валеологічної культури майбутнього вчителя передбачає, перш за все, суб'єкт-суб'єктний характер взаємин учасників освітнього процесу. Взаємини можна визначити як об'єктивне, соціальне і психолого-педагогічне явище, необхідний інструмент взаємодії свідомих людей. Вони можуть виступати психічним подразником, засобом виховання, передумовою ефективною діяльності людей. Взаємини – це кероване явище, ступінь керованості якого залежить від суб'єктів взаємин. У студентському колективі суб'єктом керування, як правило, виступає викладач.

Міжособистісні взаємини – це система активних зв'язків між студентами і викладачами, яка забезпечує обмін ціннісних настанов, орієнтацій у формі емоційних, інтелектуальних, пізнавальних і вольових взаємовпливів, що цілеспрямовано діють на їх поведінку.

Використання інноваційних методів і форм, дозволяє створити оптимальне освітнє середовище для формування валеологічної культури студента, підвищує цінність не тільки результату, але і процесу освітньої діяльності. Потреба спілкування з викладачем, в контактах з різними джерелами інформації, у самоосвіті, що формується при цьому, стає одним з найважливіших стимулів перетворення освіти в неперервний процес. Така трансформація системи цінностей – свідчення розвитку суб'єктності студента, збагачення можливостей побудови його Я, становлення справжньої зрілості.

Цілісний процес формування валеологічної культури неможливий без *стимулювання студента до самоосвіти* як основи професійного

самовдосконалення особистості майбутнього вчителя.

Існує тісний взаємозв'язок між навчанням і самоосвітою. Навчання створює базу для самоосвіти, а самоосвіта, у свою чергу, створює умови для формування потреби в нових знаннях, спонукаючи ставити нову мету в навчанні.

Мотиви, які сприяють самоосвіті студентів, мають параметри:

- ✓ необхідність постійно вдосконалювати, розширювати і поглиблювати свої валеологічні знання;
- ✓ досконало оволодіти валеологічними вміннями і навичками;
- ✓ самостійно досліджувати і творчо вирішувати валеологічні проблеми;
- ✓ набути високої педагогічної майстерності у питаннях формування валеологічної культури школярів[4].

Важлива умова ефективності самоосвіти – усвідомлення цієї роботи. Самоосвітня робота студента – багатопланова і багатоваріантна за формами і методами здійснення. Необхідна умова її організації – спрямоване і чітке планування, систематичність і логічна послідовність самостійного засвоєння нових валеологічних знань. Процес самоосвіти нерозривно пов'язаний із самовихованням особистості. При цьому необхідно підкреслити значення власних зусиль особистості.

Шлях самовдосконалення валеологічної культури складається з основних етапів:

- 1) визначення цілі;
- 2) дослідження своїх можливостей;
- 3) складання плану самовдосконалення;
- 4) управління собою і своєю діяльністю для досягнення поставленої мети[3].

Висновки.

Валеологічна культура вчителя розглядається нами як необхідна сукупність загальнолюдських ідей і цінностей, професійно-валеологічних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання і валеологічних технологій педагогічної діяльності. Наявність такої культури дозволяє вчителю вивчати і діагностувати рівень розвитку вихованців, розуміти їх, вводити у світ культури, організовувати спільну діяльність.

Отже, формування валеологічної культури майбутнього вчителя характеризується динамічністю, взаємоузгодженістю компонентів валеологічної культури та їх базових елементів, поетапним переходом з одного стану в інший, адекватністю у змісті формування загальної та професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя.

Література:

1. Білик Л.І. Екологічна відповідальність студентів: Теоретико-методичні аспекти: [монографія]/ Білик Л.І. – Черкаси: Вертикаль, 2005. – 340 с.
2. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні основи формування: [монографія] / Ю.Д. Бойчук – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2008. – 357 с.
3. Haluzinska M.I. INNOVATIVE ANSATZE ZUR PERSONLICHEN

ENTWICKLUNG UND VERBESSERUNG DER GESUNDHEIT April, 2021. Karlsruhe, Germany Conclusion; Glossary).

4. Крамська. З.М. Педагогічна майстерність викладача вищої школи. Навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / З. М. Крамська. М.І. Галузінська, – Умань: ВПЦ «Візаві». 2020. – с.238.

Literature:

1. Bilyk L.I. Ecological responsibility of students: Theoretical and methodological aspects: [monograph] / Bilyk L.I. - Cherkasy: Vertical, 2005. - 340 p.

2. Boichuk Yu.D. Ecological and valeological culture of the future teacher: theoretical and methodological bases of formation: [monograph] / Yu. D. Boichuk - Sumy: LTD "University Book", 2008. - 357 p.

3. Halusinska M.I. Innovative approaches to personal development and health improvement. /. Monograph (Conclusions. Glossary). - Karlsruhe, Germany. - April, 2021.

4. Kramska Z.M. Pedagogical skills of a higher education teacher. Educational and methodological manual for students of higher education pedagogical institutions / Z.M. Kramska, M.I. Halusinska, - Uman: "Vizavi" LTD.- 2020. - p. 238.

Abstract. *The article defines a system of didactic requirements that ensure effectiveness, special principles of formation of valeological culture. The totality of universal ideas and values, professional and valeological orientations and personality qualities, universal ways of knowing and valeological technologies of pedagogical activity are summarized. The conditions that have a positive effect on the process of formation of the valeological culture of the future teacher are considered.*

Key words: *formation of valeological culture, future teacher.*